

егемен

Азатстан

Бұқаралық сананы өзгерту – заман талабы

Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында еліміздің рухани және интеллектуалды дамуының негізгі бағыты белгіленген еді. Қысқа мерзімде жүргізілген әлеуметтік сауалдамалардың нәтижесі көрсеткендей, халқымыздың басым бөлігі бізге осындай стратегиялық ойлардың қажеттілігін және болашақ бағдарымыздың дұрыстығын қуаттайды.

Кез келген ауқымды реформаларды іске асыру үшін алдымен қоғамдық санаға сілкініс керек. Сіз бен бізден тұратын қоғам неғұрлым рухани жағынан түлеп, оның ішкі мазмұны жаңғыртылып отырса, жаңғырту үдерісінен де соғұрлым жеңіл өтуге болады. Тарихқа көз жүгіртсеңіз, әлемде модернизациялауды сәтті өткізген бірқатар елдерді көруге болады. Атап айтқанда, Батыс Еуропадан – Ұлыбритания, Франция, Германия, Шығыс Азиядан – Жапония, Оңтүстік Корея, Сингапур, Малайзия даму жолындағы биік шыңдарға, алдымен өздерінің рухани мәдени мұрасын жаңғырту арқылы жеткен. Басқаша айтқанда дәстүрлі мәдениеті мен тамыры терең тарихи тәжірибені басшылыққа алған.

«Жұмыла көтерген жүк жеңіл» демекші, жалпы, модернизациялауға ұлт болып ұйысқан жағдайда және ел болып күш біріктіргенде ғана қол жеткізуге болады, тек сол кезде ғана әлемнің алпауыт елдерімен қатарласа аламыз.

* * *

Модернизациялауды сәтті іске асыру үшін ойлаудың нақтылығы, ұтымдылығы және прагматизм қажет. Бұған төл тарихымыздан мысалдар жеткілікті. Қазақ халқының кеңпейілділігі мен қонақжайлылығы, тарих толқынымен қазақ жеріне тұрақтанған өзге ұлт өкілдерін жатсынбай, бауырына тарта білу қасиеті жаңа тұрпатты Қазақстан Республикасының қалыптасуы мен нығаюына іргетас болды. Қазақстан соғыс қарсаңында Қиыр Шығыс, Еділ, Қырым және Кавказдан күшпен көшірілген миллиондаған ұлт өкілдеріне ортақ шаңырақ, достық мекені болды.

Біздің қазіргі қоғамдағы шынайы мәдениеттің белгісі – байлықпен, орынсыз сәнсалтанатпен мақтану емес, керісінше, күнделікті тұрмыс тіршіліктегі қара пайымдылық, ұстамдылық, қанағатшылдық, рақымшылық болуы керек. Бар болсаң барынды адамзат игілігіне жұмсау, мұқтаж адамдарға қолұшын беру – көрегенділіктің айқын көрінісі. Елбасы бұл

турасында «Нақты мақсатқа жетуге, білім алуға, саламатты өмір салтын ұстануға, кәсіби тұрғыдан жетілуге басымдық бере отырып, осы жолда әр нәрсені ұтымды пайдалану – мінез құлық тың прагматизмі деген осы» – деп ерекше атап көрсетті.

Кез келген қоғам және оның көшбасшылары озық тәжірибелерге сүйенбеген жағдайда жалпы адамзат қоғамын апатқа апаратын, популистік идеологияға жол ашылады. «Күллі XX ғасыр революциялық сілкіністерге толы болды. Бұл осы аумақтағы барша ұлттарға мейлінше әсер етіп, бүкіл болмысын өзгертті. Әрбір жұрт тарихтан өзінше тағлым алады, бұл – әркімнің өз еркіндегі шаруа...

Өткен XX ғасыр халқымыз үшін қасіретке толы, зобалаң да зұлмат ғасыр болды» дей келіп, «бүтіндей ұлт жүзеге аспайтын идеологиялардың жетегінде, жеңіліске ұшырады. Біз өткен ғасырда басты үш идеологияның күйреуін көрдік: коммунизм, фашизм және либерализм. Радикалды идеологиялар ғасыры өткенін» айтқан Н.Ә.Назарбаев бізге болашаққа бағытталған түсінікті, айқын нұсқаулардың қажеттілігін жеткізеді. Тарихқа қарап отырсақ, кез келген мемлекеттің саяси құрылысы мен экономикалық негіздерін өзгерту аса қиын болмаған. Ең қиыны – адамның санасын, әсіресе, ұзақ мерзім тоталитарлық жүйеде өмір сүрген адамдардың санасын өзгерту десек, артық айтқандық емес.

Жалпы, адамдардың жаңа өмірге бейімделуі бір басқада, жаңа қоғамды бүкіл ішкі жан дүниесімен сезінуі бір басқа. Кезінде «дүниені дүр сілкіндірген» социалистік революцияның нәтижесінде билікке келген большевиктер одақтас республикалар үшін қайғықасіретімен қатар шектеулі көлемдегі әлеуметтік табыстар, тегін емдеу мен оқыту және т.б. игіліктерімен де тарихта қалды. Алайда, сталиндік қуғын-сүргін, концлагерлер, сұранысқа негізделген «капиталистік елдер» экономикасының биік табыстары халықтан жасырылды. Кеңес халқы жетпіс жылдан астам уақыт бойы сырт әлемнен оқшауланды, «жабық есік» жағдайындағы темір торда өмір сүрді.

Ең сорақысы, кеңес халқынан «коммунистік қоғам» құру мифі жолындағы миллиондардың қасіреті де жасырын күйінде қалды. КСРОдағы коммунизм құру идеясының жалаң аңыз болғаны, халықты алдауарбау болғаны тарихи шындық. Н.Хрущевтің 1961 жылғы КОКПның XXII съезінде «1970-1980жылдары КСРОда коммунизм орнатылады» деген мәлімдемесі аға буынның есінде болар. Алайда, нақ сол жылдары, кеңес халқы жейтін наны мен сүтін, еті мен майын, күнделікті тұтыну тауарларын алу үшін ұзынсонар кезекте тұрғанды.

К.Маркс, Ф.Энгельс, В.Ленин және олардың серіктестерінің қиялынан туған идеялардың нәтижесінде КСРОда жеке меншік жойылды, есесіне мемлекеттік және колхозды кооперативтік меншіктің қожайынына айналған пролетариат диктатурасы, яғни кеңестік бюрократияға жол ашылды. Марксизм-ленинизм классиктерінің түсінігінде тарихтың қозғаушы күші – өндіріс пен ғылымның дамуы емес, мәңгіліктап

күресі болды. Бірпартиялық жүйе қалыптасты, коммунистік партиядан өзге партиялардың қызметіне қатаң тыйым салынды, бейбіт шерулерге де шек қойылды.

Бұқаралық ақпарат құралдары, кәсіподақтар, жастар ұйымдары жаппай бақылауда болды. Сырт көзге жағымды көрінетін бауырластық, достық, әлеуметтік теңдік ұрандары социалистік үгіт-насихат мақсатында қолданылды. Әлемдік діндерді (ислам, христиан, иудей) ысырып тастап, дінсіздікті уағыздаған большевизм «атеизм» теориясын «жеңімпаз ілім» ретінде көрсеткісі келді, Жаратушыны да жоққа шығарды, мектеп оқулықтарына «дарвинизм» теориясын енгізді. Кеңестік билік дін жолындағы әулиелердің мазарларын қиратып, оның орнына большевик көсемдеріне, «наркомдарға» бір типтегі ескерткіштер тұрғызумен әлек болғанына куә болдық.

Кеңес үкіметінің «коммунизм» идеясы ең алдымен социалистік даму жолына түскен Польша, Болгария, Вьетнам, Моңғолия сияқты елдерге таратылды. Алайда, Кеңес одағының ыдырауынан кейін, көп ұзамай бұл мемлекеттер социализм идеяларынан бас тартып, нарық жолын тандады.

* * *

Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың аталған мақаласында көтерілген тағы бір маңызды мәселе – ұлттық бірегейлік, руханият, дәстүрлі мәдениетімізді сақтау. Сонымен қатар, меритократиялық басқарудың (лайықтылар билігі) маңыздылығына, қоғамның дамуына өзіндік үлес қосқан адамдар еңбегінің әділ бағалануына назар аударады. Технологиялық революциялар заманауи кәсіби мамандарды даярлауды қажет етеді, сол себепті жалпыға білім беру әмбебап болуы шарт.

Н.Ә.Назарбаевтың мақаласындағы «Таяу жылдардағы міндеттер» атты екінші бөлімінде қазақ тілінің біртіндеп латын әліпбиіне көшірілетіні де айтылған. Бұл ойын Президентіміз 2012 жылғы «Қазақстан 2050» Стратегиясында айтқан болатын. Содан бергі уақытта латынға көшу көпшіліктің назарында. Біздің ойымызша, қазақ әліпбиінің латынға көшірілуі ұлттық сананы жаңғырту жолында қоғамға пайдасын тигізбесе, ешқандай кедергі келтірмейді. Бұл бір адамның ғана ойынан шыққан қисынсыз дүние емес, әлемдік көштен қалмаудың зор мүмкіндігі деп есептейміз.

Біздің рухани жаңаруымыздың бір сатысы іспеттес, латын әліпбиіне көшу арқылы тарихи тамырларымызға қан жүгіртеміз. Елбасымыз бұл шаруаның оңай емес тігін, ұзақ мерзімді қамтитынын ескертті. Өтпелі кезеңде кириллица мен латын әліпбиі қатар қолданыста болмақ. Осы үдеріс Қазақстан азаматтарының құқықтарына нұқсан келтірмейтіндей, өскелең ұрпақтың да ауанына қарай, кезеңкезеңмен көшірілмек. Бетбұрысты жылдарда басталған шетелдік төлқұжаттарды пайдалану, орта және жоғары мектептерде өткен оқу сағаттары, интернетресурстар, әлемнің түкпір-түкпіріндегі достармен латын әліпбиін қолдану арқылы ағылшынша тілдесу қазақстандықтар үшін өте тиімді болады. Ағылшын тілін үйренуге бейім, жандары жаңалыққа жақын бүгінгі жасбуын өкілдері бұл реформаны толықтай қолдайды.

Келесі маңызды мәселенің бірі – әлемнің 100 үздік оқулығын ана тілімізге аудару қажеттілігі. Оны іске асыру мақсатында арнаулы Ұлттық аударма бюросы құрылмақ. Әрине, мұндай игілікті іс оқу орындарының дәрісханаларындағы білім қуған жастар үшін жасалмақ. Ескеретін жайт, Мемлекет басшысының тәуелсіздік жылдарында сәтті жүзеге асқан ұлттық «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы, содан кейінгі «Ғылыми қазына», 2013 жылғы «Халық – тарих толқынында» салааралық тарихи зерттеулер бағдарламасы жалғасын тауып, елдің тарихи санасын одан әрі жетілдіруге зор ықпалын тигізді деуге толық негіз бар.

Осы орайда Елбасымыздың гуманитарлық саланың мамандарына, соның ішінде тарихшыларға «Туған жер» бағдарламасын ұсынуы ерекше бір серпіліс беріп отырғанын айтқымыз келеді. Бұл бағдарламаның ең басты нысаны өлкетану жұмыстарына бағытталған. Шын мәнінде, бүгінгі жас ұрпақтың дүниетанымы өзін қоршаған ортаның табиғатын, қазбалы байлықтарын білуден, сол аймақтың тарихи тұлғаларын танудан басталады. Сондықтан, аймақтардағы тарихи-мәдени ескерткіштерді қалпына келтіруге және облыстық мұражай жұмыстарын жаңғыртуға қоғамдық сұраныс бар деген сөз.

Кеңес заманында жоғары оқу орындарының тарих факультеттерінде «Тарихи өлкетану» пәнінің жүргізілгені әріптестерімнің есінде болар. Қазақстан тарихы бойынша «Өлкетану» пәні болашақта типтік оқу бағдарламаларына енгізілсе де артық болмайды. Кез келген мемлекеттің тарихы сол аймақтардың тарихынан бастау алады, қазақ қоғамы туралы біртұтас түсінік қалыптасады.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың «Туған жер» бағдарламасына деген сұраныстың тағы бір аспектісі бар. Мемлекет басшысы «...туған жерге, оның мәдениеті, әдет-ғұрып, салт-дәстүрге деген ерекше көзқарас – бұл патриотизмнің басты белгісі. Бұл кез келген ұлтты ұлт ететін мәдени-генетикалық кодының негізі» деген тұжырым жасайды. Басқаша айтқанда, «Туған жер» бағдарламасының басты мақсаты – жалпыұлттық, қазақстандық патриотизм үшін мықты негіз қалыптастыру, бұқараның қоғамдық сана сын жаңғыртуға қатысты нақты ұсыныс болды.

Бүркітбай АЯҒАН,

Мемлекет тарихы институтының директоры, тарих ғылымдарының докторы, профессор